

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE I. DÜNYA SAVAŞI'NDA IRAK CEHPESİ SELMAN-I PAK MUHEREBELERİ

ACCORDING TO GERMAN RESOURCES THE IRAQI FRONT THE WARS OF SELMAN-I PAK IN THE WORLD WAR I

Yüksel KAŞTAN*

Öz

Irak, İngiltere için Ortadoğu'nun kaynaklarına sahip olabilmenin dışında Hindistan'ın güvenliği sağlayabilmek açısından da büyük öneme sahiptir. Almanya Bağdat demiryolu projesi ile eski İpek yolu hattını tekrar hayata geçirmenin planları içerisindeyken İngiltere Hint denizine güçlü bir devletin sınırının olmasını istememektedir. Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi İngiltere'nin Hindistan ile bağlantısını keser. İngiltere'nin savaştaki geleceği açısından bu duruma en kısa zamanda son vermesi gerekmektedir. İngiltere savaşın Avrupa dışına taşmaması için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına hâkim olarak Rusya ile deniz bağına kurmak için Çanakkale önlerine İtilaf Devletleri filosunu getirtirken, diğer taraftan da Hint denizinin güvenliğini sağlamak ve Mezopotamya'ya hâkim olmak için Irak seferine çıkar.

Osmanlı Devleti Basra'nın güvenliği için Şattü'l Arap Ağzı'nda, Bişa Burnu - Fav'ta tedbirler almıştır. Ancak İngiliz ordusu önce Fav'ı sonra Basra'yı işgal etmiştir. İngiliz ordusu Basra'yı işgal ettikten sonra Bağdat'ı ele geçirmek üzere sefer etmiştir. İngiliz ordusu ilk zamanlarda çok hızlı ilerlerken Türk birlikleri karşısında Selman-ı Pak'ta yenilmiş, Kutü'l-Amâre'de savunmaya geçmiştir.

Bu araştırmanın amacını Alman kaynaklarında I. Dünya Savaşı'nda Irak cephesinde Kutü'l-Amâre Zaferi'nin oluşmasında büyük bir rol oynayan Selman-ı Pak muharebelerini araştırmaktır. Araştırma nitel araştırma deseni içerisinde doküman analizi metodu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Almanca kaynaklar kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Irak Cephesi içerisinde yer alan Selam'ı Pak muharebelerinin Kutü'l-Amâre Savunması ve zaferindeki önemi ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İngiltere, I. Dünya Savaşı, Irak Cephesi, Selman-ı Pak.

Abstract

In addition to having the resources of the Middle East for Britain, Iraq has great prospects for securing India's security. With the Baghdad railroad project in Germany, plans to revive the old Silk road route do not want to have a strong state border to the British Indian sea. The entry of the Ottoman Empire into war with Germany cuts Britain's connection with India. In terms of the future of the war in Britain, it is necessary to put an end to this situation as soon as possible. Britain brought the Entente States fleet to the front of the Dardanelles in order to establish a sea liaison with Russia as a judge over the Dardanelles and the Bosphorus in order to prevent the war from going out of Europe, while on the other side the Iraqi expedition to secure the Indian Sea and to dominate Mesopotamia.

For the security of the Ottoman State Basra, in the mouth of Şattü'l Arab, Bisha Burnu - Fav has taken measures. However, the British army first occupied Basra after the fav. After the British occupied Basra, he campaigned to seize Baghdad. The British army was defeated in Selman-ı Pak in the face of Turkish troops while defending itself in Kutu'l-Amar'e.

The purpose of this research is to investigate Selman-ı Pak combatants, who played a major role in the formation of the Kutu'l-Amars Victory on the Iraqi front in German resources during World War I. The research was carried out using the method of tissue analysis in the qualitative research design. German sources were used in the research. At the end of the research, in the First World War the Selam of the Ottoman Empire, located in the Iraqi Front, revealed the importance of the defense of Kutu'l-Amarre and victory of the Pak combatants.

Keywords: Ottoman State, England, World War I, Iraq Front, Selman-ı Pak.

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Antalya, kastanyuksel@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8616-8968

GİRİŞ

Dünya'da 18. Yüzyılın sonlarına doğru içten yanmalı motorlar icat edilmiş ve yeni yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Böylece bu motorların yakıtını oluşturan petrol ve petrolün çıkartıldığı yerler hızlı bir şekilde sanayileşmiş ülkeler tarafından paylaşılmaya, elde edilmeye veya petrol rezervlerinin imtiyazı ele geçirilmeye çalışılmıştır. Dünya'da petrol Güney Amerika'da Venezüella, Kolombiya, Kuzey Amerika'da ABD, Avrupa'da Romanya, Asya'da Rusya'da, Kafkaslar'da Bakü Havzası ve Hazar'da, İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerinde ve Kuzey Afrika ülkelerinde en fazla yer almaktadır.19. Yüzyılın başlarında bu toprakların büyük kısmı Osmanlı Devleti'nindir. Sanayileşmesini yeni tamamlayan Almanya bir taraftan petrol bölgelerine hükmetmeye çalışırken diğer taraftan İngiltere'nin Hindistan sömürgeciğini ele geçirmeye çalışmaktadır (Parliamentary Debates, 1913, 1474- 1475; Hoepfi, 1931, 19).

İngiltere'nin Ortadoğu siyaseti petrolün önemimin artmasıyla birlikte şekillenmeye başlar. İngiltere bu bölgenin kontrolü ile Hindistan'ın güvenliği için yeni planlar geliştirir. Hatta 1901 yılında bu amaçla Basra Körfezi'ni işgal etmek için Doğu Hindistan Donanma Komutanı Amiral Sir E. Slade, Hindistan Dışişleri sekreteri General Sir Percy Lake, Hindistan Politik Sekreteri Sir H.Mc. Mahon ve Sir Percy Cox'tan oluşan bir komite oluşturulur. İngiltere-Hindistan Askeri Sekreteri General Barrow Şattü'l- Arap ve İran petrolerinin korunması için bölgeye asker gönderilmesini kararlaştırır (Gaevernitz, 1906, 287).

İngiltere Akdeniz'de olduğu gibi Ortadoğu'da da nüfuzunu artırmak ister. Bu amacı hem Hindistan sömürgelerini ve yollarını garanti altına almak hem de petrol bölgelerine hâkim olabilmek içindir. Irak, İngiltere için Ortadoğu'nun kaynaklarına sahip olabilmek açısından büyük öneme sahiptir. Almanya Bağdat demiryolu projesi ile eski İpek Yolu hattını tekrar hayata geçirmenin planları içerisindeyken İngiltere Hint denizine güçlü bir devletin sınırının olmasını istememektedir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi İngiltere'nin Hindistan ile bağlantısını kesecektir. İngiltere'nin savaştaki geleceği açısından bu tehlikeyi en kısa zamanda bertaraf etmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne savaş ilan edince, İngiltere mevcut anlaşmazlıklardan istifade ederek Mekke Şerifi Hüseyin'e İbn Suud ve İdrisi'ye kendilerini Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmaktan vaz geçirip İtilaf Devletleri ile kader birliğinde bulunmaya ikna edecek vaatlerde bulunur. İngiltere aynı zamanda Bahreyn, Kuveyt, Muskat ve diğer şefliklerle de Osmanlı Devleti'ne karşı anlaşmalar yapar (Hollweg, 1921,71-75; Topf, 1929; Kössler, 1989, 254; Schwanitz, 1995, 78).Ortadoğu coğrafyasında İngiliz yanlısı bu liderler arasında en etkili olabilecek olanı şüphesiz ki Mekke şerifi Hüseyin bin Ali'dir (Erzberger, 1920, 56-74; Krause, 1973, 22; Wallach, 1976, 30-33).

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa dâhil olması doğal olarak İngiltere'nin Ortadoğu ile ilgili planlarına hız vermiştir. İngiltere artık hem Osmanlı Ordusu'na yeni cephe açmak hem petrol bölgelerine sahip olmak hem de Hindistan sömürge yollarını tehlikeye atmamak için planlarını devreye sokmaya karar verir (Demirhan, 1960, 16; Koszyk, 1968, 23; Earle, 1972, 142).

I. Dünya Savaşının başladığı sırada Osmanlı Devleti'nin Irak'ta sadece 8 000 kişilik bir Türk Tümeni bulunur. Bu durum Irak'ın askerî olarak neredeyse boş bırakıldığı anlamına gelir. İngiltere eğer Irak'ı ele geçirirse, Irak yönetimini savaş sonrasında Hindistan'a bağlamayı planlar. İngiltere Irak harekâtı süresince kendilerine isyan etmeleri veya Türklerle beraber hareket etmeleri, Osmanlı Devleti ile de görüşmeleri devam ettiği ve her iki tarafı kullandıkları düşündüklerinden Arapları silahlandırmaktan kaçınır. Bu nedenlerle Araplardan güç alamayan İngiltere Irak harekâtını İngiliz ve Hint birliklerinden oluşan kuvvetler ile yapacaktır (Diwald, 1979, 267; Fürtig, 2003, 58).

Osmanlı Devleti'nde seferberlik ilan edildiğinde Irak sınırları içinde Bağdat'ta 4. Ordu Müfettişliği, Musul'da bulunan 35. ve Kerkük'te yer alan 36. Tümenlerden oluşan 12. Kolordu, Bağdat'taki 37. ve Basra'daki 38. Tümenlerin oluşturduğu 13. Kolordu yer alır. Osmanlı Ordusu'nda I. Dünya Savaşı nedeniyle Ağustos ayında yapılan düzenlemede 12. Kolordu Suriye'de oluşturulan 4. Ordu'ya, 13. Kolordu da 3. Orduya bağlanır. Irak ve Havalisi Genel Komutanlığı oluşturularak 26 Ağustos tarihinde 4. Ordu Müfettişi Cavid Paşa'nın komutasına verilir.

Ulaşım Musul'dan sortra tipi düz ırmak taşıtları ile Bağdat'tan sonra vapurlarla devam eder. Dicle'de 7 numaralı motor gambot Musul civarında kullanılır. Fırat'ta ise Set bot, 6 numaralı gambot ve diğerleri kullanılır. Nehir filosu bölgeyi korumada yetersizdir. Harp gemileri 531 tonluk altı toplu Marmaris gambotu, 30-35 tonluk ve birer küçük topu bulunan altı harp motorundan ibarettir. Bağdat nehir idaresinin altı nakliye gemisi vardır. Genel olarak, nehir filosunu oluşturan vasıtalar, gambot, motor, römorkör ve yük gemileridir.

Irak'ta bulunan ilk hava kuvveti savaşın başlaması sonrasında 1 Aralık 1915'te Yeşilköy'den bölgeye hareket eden 2. Uçak Bölüğü'dür. Yüzbaşı von Aulock komutasındaki bölükte, dördü ilkel av uçağı ile tek kanatlı Pflaz Parasol olmak üzere 10 uçak yer alır (Jaekch, 1915, 500-520; Benson, 1921, 3-29; Schöllgen, 2000, 188-200).

A. IRAK CEPHESİNDE İNGİLİZLERLE MUHAREBELERİN BAŞLAMASI

Enver Paşa Başkomutan Vekili olarak 4 Ağustos 1914 tarihinde Şattü'l Arab ağzında, Bişa Burnu - Fav batısı merkez olmak üzere, 6 mil yan çapındaki dairenin iç tarafının denizlerle ilgili oluşturulan yasak bölge içerisinde yer aldığını belirtir. Bu nedenle Irak'ta görev yapacak nehir filosunca da başlangıçta Şattü'l- Arap ağzı, sonra da Dicle ve Fırat'ın çeşitli yerlerinin mayınlanması ve kara harekâtının nehir filotillalarının atışıyla desteklenmesi planlanır (Hrouda, Pfeilschifter, 2005, 88-95).

İngiltere'nin 17 Eylül tarihinde Hindistan'dan bölgeye asker gönderilmesini istemesi üzerine, Hindistan'dan bölgeye 20 muvazzaf seferi taburu ve 20 Hintli piyade taburu gönderilir. Sir Percy Cox 8 Ekim 1914 tarihinde Bombay'da İngiltere'nin Irak'ı işgali ile ilgili olarak "Bugün Bahreyn sevkıyatı başladı. Bana göre İran Körfezine asker göndermek ve Türkiye ile savaşmak asla lehte bir olay değildir. Ben bu fikrimi şiddetle savunuyorum. Bana göre bizim aleyhimize bir durum ortaya çıkacaktır. Şattü'l-Arap'ta zayıf duruma düşeceğiz, yerel güçler bize düşmanca tavır alacaktır." demektedir (Von Liebig, 1919, 2-10).

İngiliz kuvvetleri Tuğ General M.S. Delamain komutasında Bahreyn'e varır. Bu birlikler 15 gün sonra kuzeye doğru hareket eder. 5 Kasım 1914'te de Cox İngiliz Hükümeti'nin bölgedeki politik şefi olarak atanır. İlk talimata göre kesinlikle Arap yerleşimlerinde çatışmaya girilmeyecektir.

İngiliz gemilerinin Şattü'l- Arap'a gelmesi Türklere tarafından protesto edilse de İngiliz askerleri 21 Ekim'e kadar hiçbir hareket yapmadan Şattü'l-Arap'ta kalırlar. İngiltere'nin Hindistan Askeri Sekreteri Sir Edmond Barrow en yakın zamanda Basra'nın işgal edileceğini söyler (Thimme, 1932, 183; Von Ungern, Sternberg, 1996, 55; Jeismann, 2003, 199).

Kıyıları bataklık olan Fav Boğazı Irak'ın denize açılan kapısı olması dolayısı ile stratejik öneme sahiptir. Osmanlı Devleti Fav Boğazı'nı ise 350 mevcutlu Fav Hudut Taburu; 40 istihkâm, 60 topçu askeri ile 4 top ve 250 yerli güvenlik görevlisi ile korur. 3 Kasım 1914 tarihinde Şattü'l- Arap kıyılarına gelen İngiliz birliklerini Fav Hudut Tabur komutanı 38. Tümene bildirir. 6 Kasım 1914 tarihinde İngilizler 2 nakliye gemisi, 3 piyade bölüğü, 2 dağ topu ve bir istihkâm Taburu ile harekâta geçer. Türk topçuları hemen karşılık vermesi sonucu Irak cephesinde ilk çatışmalar başlar. Türk topçuları İngiliz ateşi karşısında başarısız olunca, Türk birlikleri Fav'dan geri çekilir. Fav'ın savunmasız kaldığı bu sırada Kuveyt şeyhi Mübaraku's Sabah önderliğindeki Arap halkı tepkisiz kalır. Akşamleyin İngilizler Fav'da karaya bir bölük asker çıkarır, askerlerin geri kalanı gemilerle Abadan'a geri çekilir. 8 Kasım tarihinde Saniya Bölgesine üç gün süren mücadele sonrasında 500 kişilik bir birlikle çıkarlar (Hackert, 1992, 25; Schöllgen, Kiessling, 2002, 209).

İngilizlerin Fav kalesini ve buradaki bataryaları tahrip ederek Fav'ı işgal etmesi sonrasında Bağdat'ta bulunan Cavid Paşa 10 Kasım 1914 tarihinde Basra'ya ulaşır. Cavid Paşa hemen 2 Tabur Bağdat'tan ve 1 Tabur da Bedre'den talep eder. Böylece İngilizlerin ilerleyişini durdurmak için Basra'nın güneydoğusuna bir set oluşturur. Türk ordusu 38. Tümen Komutanı Kurmay Yüzbaşı Sami komutasında ek kuvvetler hazırlayarak Kutüzeyn'e sevk eder. İngilizlerle 16 Kasım'da Kutüzeyn'de yapılan savaşta İngiliz birlikleri dağılmasına rağmen Türk birliğindeki Aşiret askerlerinin kaçması nedeniyle İngilizler toparlanırlar ve harekât İngilizler lehine döner. Bundan sonra İngiliz Generali Barrett ileri harekâta başlar. İngilizlerin Türkleri her yerden kuşatması üzerine, Türkler büyük kayıp vererek kuzeybatıya geri çekilir. İngiliz birlikleri Türk birliklerini takip eder. Türk birlikleri Basra için son nokta olan Belaniye'de bir savunma hattı oluşturur (Ludendorff, 1919, 303).

İngilizler Türk Birliklerinin Kutüzeyn'deki yığılmasını görünce 19 Kasım 1914'te Kutüzeyn ve Ümmü'l Hassasif Adası'nı ve iki Türk motorunu bombalayarak batırır, ancak İngiliz gambotu da hasar görerek Abadan'a çekilir. 20 Kasım tarihinde Yüzbaşı Sami komutasındaki birlikler karşı taarruza geçse de bir süre sonra geri çekilince orduda büyük bir moral çöküntüsü oluşunca Yüzbaşı Sami görevden alınarak yerine Binbaşı Adil görevlendirilir. Basra'dan çekilen Türk birlikleri 20 Kasım 1914 tarihinde bir kısım Basra'nın batısından Sevku'l Şuyuh istikametinde Fırat vadisine, diğer kısmı Şattü'l-Arap üzerinden kuzeye Kurna'ya doğru çekilir (Frech, 1916, 64).

Irak Ordu Komutanı Cavid Paşa Iraklı birliklerden, silah bırakıp kaçmaları, bir kısmının da İngilizlerle işbirliği yapmaları nedeniyle Arap aşiretlerinden şikâyet ederek bölgeye Türk askeri ister. Bu talep üzerine İstanbul'dan 2 piyade, 2 makineli tüfek bölüğü ile Halep civarındaki 12. Kolordu'nun 35. Fırkası'ndan 1 Alay piyade ve 1 makineli tüfek bölüğünün Irak cephesine sevk edilir. General Baret 20 Kasım'da Türk

birliklerinin Basra'dan geri çekildiklerini Haber alır. 22 Kasım tarihinde İngiliz savaş gemileri harekete başlar ve Basra'yı işgal eder. İngilizler Basra'yı işgal edince yeni hedef Bağdat olur (Ludendorff, 1938, 75).

İngilizler Basra'nın savunmasını tamamlamak, Şattü'l-Arap'ı almak, İran'ın emniyetini sağlamak, Araplar üzerinde etki yapmak ve buraya kadar telgraf hatlarına sahip olmak amacıyla Kurna'yı işgal planlarına başlar. Bu amaçla bölgede bir kolordu büyüklüğünde ordu oluşturularak Mısır'da bulunan 12. Fırka da buraya sevk edilir. İngilizler Kurna savaşı öncesinde 13 piyade taburu, 1 süvari alayı, 2 istihkâm bölüğü ve 5 batarya kuvveti olmak üzere toplam 20 000 kuvvete sahiptir.

Türk kolordusu içinde yer alan 38. Tümen Komutanı hazırlıklarını tamamlayarak Şattü'l-Arap ağzına bir ön karakol koyar. İngiliz kuvvetleri 25 Kasım 1914'ten itibaren Kurna'yı bombardımana başlar. Espiyegel ve Odin gambotları bombardıman yaparken Kurna'da bulunan Türk kuvvetleri tarafından karşı ateş açılmışsa da İngiliz gambotlarının etkisi ile Türk birliklerinden çok sayıda asker kaçır. İngiliz kuvvetleri 4 Aralık 1914 tarihinde saat 5'te nehir vapurları ve harp gemileri ile beraber tekrar harekete başlar. Türk kuvvetlerinin karşılık vermesi sonucu İngiliz birlikleri biraz geri çekilmesine rağmen daha sonra toparlanırlar. Irak Cephe Komutanı Cavid Paşa Bağdat Seyyare Jandarma Taburu ve Bağdat Depo Taburu ile 2 tabur ve 2 sahra topundan oluşan takviye kuvvetini Kurna'ya gönderir. İngilizlerle yapılan ikinci Mezira savaşında iki tarafta da zayıflar olunca İngilizler Kurna'ya yönelir. Bu durum karşısında 38. Tümen Komutanı'nın acilen ek kuvvet talebine bir cevap gelmez. 9 Aralık 1914 günü Irak Genel Komutanı Cavid Paşa birliklerin geri çekilmesini emreder. Bu çekilme Kurna'dan kuzeye doğru olacaktır. 38. Tümen Kurna'da çok zor durumda kalır. Tümen sadece İngiliz saldırılarına değil, Albaş Aşiretinin de saldırılarına maruz kalır. Bunun üzerine teslim olma kararı alan Türk birliği 9 Aralık 1914'te 3 kişilik bir heyetle İngiliz Kuvvetleri Komutanı Fray'ı ziyaret eder. Ancak Türklerin silahları ile birlikte geri çekilme isteği kabul edilmez. İngiliz komutan teslimin kayıtsız şartsız olmasını ister. Bu görüşmeler sonunda şehitlerin gömülmesi için süre tanınması, balkın kötü muamele görmemesi, resmi evrak alınmayarak savaşmayanlar sorgudan sonra serbest bırakılacak, subayların hizmetlerini beş er yapacak, gibi maddelerin olduğu bir anlaşma imzalanır. Daha sonra Kurna'ya giren İngilizler 38. Tümeni esir alırlar. İngilizlerin kayıpları 30 ölü, 172 yaralıdır. Kurna muharebesinde 38. Fırka Kumandanı Albay Suphi, 45 subay ile 989 er İngilizlere esir düşerken bir miktar silah ve 4 top İngilizlerin eline geçer. Geri kalan Türk birlikleri Dicle boyunca güneye çekilir (Mühlmann, 1940, 3-9-20; Wolter, 1986, 320-321).

Irak'taki Türk birliklerinin durumu Dicle Tümen kuvvetleri olarak 103 subay ve 5 350 erden oluşur. İngiliz kuvvetlerinde Tümgeneral Townshend'in komutasında bir piyade Tugayı, 2 ağır batarya, bir sahra bataryası, bir obüs bataryası, bir dağ bataryası, bir tahkimat taburu, bir muharebe bölüğü, seyyar hastane bulunur. Nehir filosu olarak da harp gemileri, römorkörler ve nehir gemileri vardır. İngilizler mevcut kuvvetleri ile 31 Mayıs 1915'te taarruza başlar. Bu taarruz şiddetli top atışları şeklindedir. Arkasından İngilizler ileri hareket başlatarak önce Arar'ı, sonra Ebu Haşim tepelerini ele alırlar. İngilizler buralarda top atışları ile üstünlüğü sağlarlar. Bunun üzerine Dicle Tümen Komutanı durumu Irak Genel Komutanı Albay Nurettin'e bildirir. Tümenin geri çekilmesi ve itfaiye alayının da Amâre'de kalmasını önerir. Bunun üzerine Irak Genel Komutanı buradaki kuvvetlere o gecedan başlayarak Eburuha ve Şattü'l Amâre çevresinde elverişli bir yere çekilmeleri emrini verir. Nurettin Bey ilave tedbirler alarak bir piyade alayı ve bir süvari bölüğünün Amâre'ye gönderilmesi emrini verir (Jaekch, age,s.85-90; [http:// www. firstworldwar.com/battles/ siegeofkut.htm](http://www.firstworldwar.com/battles/siegeofkut.htm)).

Türk Birlikleri bu emir üzerine geri çekilir. İngilizler ise 1 Haziran 1915'te Ebuacan'a şiddetli bir taarruz başlatır. Diğer yandan Türk Birlikleri'nin çekilmesini engellemek için şiddetli top atışları yaparlar. General Townshend komutasındaki İngiliz birlikleri 31 Mayıs'ta kuzeye doğru ilerlemeye başlayarak 3 Haziran'da Amâre'yi alır. İngilizler Türk birliklerini takip ederek 140 Türk esiri, iki top, çok miktarda tüfek ve cephaneye ele geçirirler. Eburubeyle ve Şattü'l Amâre çevresindeki aşiretler Türklerin geri çekildiğini görünce yardım etmenin yerine, Türk askerlerini soyar ve öldürürler. İngilizlerin Amâre'ye yaklaşması üzerine yerli Arap aşiretlerinin olumsuz tavırları da görülünce, Türk birlikleri geri çekilir. Bu sırada Amâre'de büyük karışıklık olur. Amâre Komutanı Yarbay Seyfullah, Amâre Mutasarrıfı Asım ve birkaç subaydan oluşan heyet aralarında konuşarak teslim olmaya karar verirler. Arkasından da Amâre Komutanı Yarbay Seyfullah, Dicle Tümen Komutanı Binbaşı Abdulhalim, Amâre Mutasarrıfı Asım ile 30-40 subay İngiliz birliklerine teslim olurlar. Böylece Amâre de İngilizlerin eline geçer (Veltzke,2014;Schramm, 2007, 391).

Haziran başlarında İngilizlerin Amâre'ye yerleşmesi üzerine Nurettin Paşa Dicle boyunca geri çekilen asker ve peyderpey ulaşan ihtiyat kuvvetleri ile 38. Tümeni yeniden kurarak Dicle yönünden gelecek düşmana karşı Bağdat'ı korumaya tahsis eder. Nurettin Paşa Fırat cephesini korumak için de iki alaydan 35. Tümeni kurarak Müntefik civarına gönderir. İngilizler gambotları ve diğer silahları aracılığı ile iki cephe arasında hatları kullandığından ve büyük kuvvetle değişik kuvvetlere ayrı ayrı taarruz kabiliyetinde olduğu

için Temmuz sonlarında Müntefik civarındaki 35. Tümene üstün kuvvetle hücum ederek perişan eder. 25 Haziran 1915'de Kutü'l-Amâre'den Başkomutanlık Vekâleti'ne gönderilen şifrede, Dicle ve Fırat'ta kullanılacak torpiller için iki uzmana ihtiyaç duyulduğu bildirilir. Burada şu anda bu işle görevli Almanların görevini yeterince yerine getiremediği ifade edilir (Münkler, 2013).

İngiliz karargâhında Amare'den sonra Kut'a hareket görüşülür. General Townshend Kut'un 193 kilometre uzunluğunda olduğunu, şayet Bağdat düşünülürse oranın da 322- 482 kilometrelik bir mesafe olduğunu ve ellerindeki vesaitle bunu başarmanın mümkün olamayacağı bildirir. Ayrıca Bağdat'ın muhafazası için tam bir kolorduya ihtiyaç olduğunu iletir. Ancak İngiliz ileri harekâtı bütün uyarılara rağmen durmayarak 27 Haziran 1915'te yeniden Akika Seddesi'ne doğru başlar. 28 Haziran 1915'te ise Safha kanadının ağzında İngiliz birliklerinin yığınakları görülür. Buna karşılık, Türk topçuları buralara gelen İngiliz gemilerine sürekli ateş eder. Bu yüzden İngiliz ilerleyişi çok yavaş olur. Türk birliği sınırlı sayıda iken, İngilizler durumu kurtarmak ve rahat hareket etmek için sürekli takviye eder.

2 Temmuz 1915'te İngilizler 850 kişilik bir kuvveti Safha Boğazı'nın her iki yakasına çıkarır. Burada Türk birlikleri ile çetin bir çatışma yaşanır. Bunun üzerine İngilizler tekrar gemilerine dönerler. İngilizlerin bu hareketi keşif amaçlıdır.

4 Temmuz 1915 tarihi itibari ile Nasıriye'de Türk birliklerinde 400-450 asker, 400 aşiret gücü, ayrıca Kutü'l-Amare'den getirilen takviye kuvveti yer alır. İngilizler kanal kıyısı boyunca ve kuzeyden hareket ederler. İngiliz ilerlemesine Türk topçu, piyade ve aşiret güçleri ateşle karşılık verirler. Satra Kermesi'nin kuzeyindeki iki İngiliz taburu ile aşiret güçleri karşılıklı ateş ederler. Ancak Türk güçleri ve aşiret güçleri bu yoğun İngiliz güçlerinin ateşine dayanamayarak geri çekilirler. Bu geri çekilmeye aşiret reislerinden Uceymi Paşa'nın teklifi etkili olur. Türk birlikleri ile İngiliz güçleri arasında Temmuz ayı boyunca çarpışmalar devam eder. Bu çarpışmalarda Müntefik Komutanı'nın 2 Ağustos 1915 tarihli raporunda Türklerin kaybı; 12'si subay 1 168 şehit, 12'si subay 493 yaralı, 44'ü subay 484 kişi tutsak olmak üzere toplam kayıp 2 213 kişidir. İngilizlerin kaybı 104 ölü 429 yaralı olma üzere 531 kişidir (http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm).

Nasıriye Muharebesi'nin başlangıcında İngiliz birlikleri eğitim, moral, muharebe gücü, silah ve mühimmat açısından çok güçlüdür. Türk birlikleri gerekli düzenlemeyi istenildiği gibi yapamaz. Ayrıca, aşiret kuvvetlerine çok güvenir. Bu da Türk kuvvetlerinin sonunu hazırlar. Müntefik Komutanlığı, yapılan mücadelede yenilince Nasıriye Kasabası'ndan geri çekilme emrini verir. Nasıriye Muharebelerine başlarken 8 taburdan oluşan muharebe birlikleri 2 veya 3 bölüklük bir kuvvetle geri çekilir. Asker perişan durumdadır. İngilizler Nasıriye Kasabası'na taarruz edince, Türk birlikleri ne yapacaklarını şaşırırlar. Hemen toparlanma sağlanarak subayların öncülüğünde Yarbay Ahmet ve 15 subay 600 kişilik grupla üç koldan geri çekilmeye başlar. Ancak Arap kılavuzlarının yanlış yol tarifleri onları bataklıklar civarında dolaştırır. Bu çekilmeye çok büyük zorluklar çekilir. Araplar da zaman zaman askere saldırarak yağma eder. Süveyce'ye yaklaşıncı da aşiretlerin ateşiyle karşılaşılır. 105. Alay Komutanı'nın 500 kişilik destek grubu acilen yetişince, aşiretler geri adım atmak zorunda kalırlar. Bu geri çekilme ile 26 Temmuz'da Şatrat'ül Müntefik'e ulaşılır. Şatrat'ül Müntefi Komutanı Yarbay Ahmet Bey'in raporunda; çekilme sırasında 84 şehit, 124 yaralı, 872 hayvan, binin üzerinde silah ve cephane kayıp verilir (Lindner-Wirsching, 2006, 118; <http://www.firstworldwar.com/battles/kut1.htm>).

B.BİRİNCİ KUTÜ'L-AMÂRE MUHAREBESİ

İngilizler Türklere karşı elde ettikleri başarılar sonrasında Bağdat'a doğru hızla ilerlemeyi düşünebilir ancak birlikleri Bağdat'a doğru ilerledikçe ikmal desteği aldıkları denizden hızla uzaklaşmaktaydılar. Bu nedenle Townshend yavaş hareket etmekteydi. Townshend Kurna muharebelerinde yaşadığı gibi baskın şeklinde bir saldırı yaparak ilerlemeyi planlayarak bunun için Hindistan'dan hareket emri beklemektedir. Townshend'e Hindistan karargâhından beklediği Türk birliklerinin imha edilmesi ve Kutü'l-Amare'nin işgal edilmesi emri 23 Ağustos 1915'te gelir. General Nixon General Townshend'den yapılacak durum değerlendirmesi sonrasında Bağdat'a ilerlemeye karar verirse kendisine bilgi vermesini ister. İngiliz subayı Sir Percy Cox General Townshend'e Bağdat'a girmenin siyasi olarak büyük önem arz edeceğini, hatta İstanbul'a girmek kadar büyük heyecan sağlayacağını bildirir (Clark, 2013; Gardner, 2014).

Bu dönemde Townshend'in askeri gücü arasında 6. Fırka, 7. Mızraklı Süvari Alayı, 12. Fırka'dan bir maxim bataryası, 10. Sahra Topçu Alayı, 86. Ağır Batarya, 104. Ağır Batarya, 2 adet mevzi topu, 48. İstihkâm Taburu, 17 ve 22. Kazmacı ve Lağımçı Birlikleri, 4 adet top ve 2 uçak yer alır.

Bu sırada Nurettin Bey Kutü'l-Amare'nin güneyinde Essin bölgesinde savunma pozisyonundadır. İngilizler 12 Eylülde Essin'in güneyindeki Ali Garbi'ye gelirler. Burada bir süre oyalanarak takviye kuvvetlerin gelmesini beklerler. Kutü'l-Amare ile ilgili bütün hazırlıklarını İngiliz birlikleri 26 Eylül 1915'te

bitirir. İngiliz Generali Frey komutasında 18. Tugay 26 Eylül'de karaya çıkarılır. Diğer yandan topçular mevzilerde kalır. İngilizler 27 Eylül'de saldırıya geçerler. 27 Eylül sabahı Türk birlikleri 103, 104 ve 105. alaylardan oluşur. İngilizler Atabe bataklığı yönünde taarruza devam ederek Türk kuvvetlerine üstünlük sağlarlar. Dicle'nin sol kıyısında ise İngiliz taarruzları ağırlık kazanır. Ağır kayıplar veren Türk birlikleri 28 Eylül gecesi Selman-ı Pak istikametinde geri çekilmek zorunda kalır. İngilizler 29 Eylül'de keşif hareketleri ile Türk birliklerinin çekildiğini anlar ve Kutü'l-Amâre'yi işgal ederler. İngiliz 6. Tümen Komutanı Townshend Türk birliklerinin takip edilmesi emrini verir. 18. Tugay gemilere bindirilerek 1 Ekim'den itibaren ileri harekâta başlanır (Janz, 2013, 117-118).

İngilizler Kutü'l-Amâre'nin işgali ile birlikte neredeyse Basra Vilayeti ve suyollarının tamamının kontrolünü ellerine geçirirler. İngilizler Türklerin Halep ve Erzurum'dan destek kuvvetler gönderdikleri duyumunu alırlar. Ancak bu kuvvetlerin birkaç haftadan önce savaş bölgesine ulaşabilmesinin imkânsız olduğunu düşünürler. İngilizlerin amacı Türk destek kuvvetleri toparlanmadan Bağdat üzerine ilerlemektir. İngilizler ilerleme esnasında Kutü'l-Amâre'yi boşaltarak geri çekilen Türk kuvvetleriyle Selman-ı Pak'ta ciddi bir çarpışma yaşanabileceğini öngörseler de çarpışmalardan galip gelecekleri konusunda kendilerinden emindirler. Selman-ı Pak çarpışmalarından galip geldikten birkaç gün sonra Bağdat'a girmiş olmayı umarlar. Hindistan'daki İngiliz yönetimi Irak'taki mevcut kuvvetleri Bağdat'a girebilmek için yeterli görür. Ancak işgal konusunda Fransa ve Mısır'dan gelecek olan destek kuvvetleri Bağdat'a varmadan tüm endişelerden arınmayacaklarını düşünürler. Eğer destek kuvvetleri gecikir ve Türkler Çanakkale'den Bağdat'a yeni kuvvetler gönderirler ise durumları tehlikeli bir hal alacaktır (HSLAS E YO116 BÜ 366).

Türk birliklerinin geri çekilmesiyle İngilizler ilerlemeye devam ederler ve 3 Ekim'de Bağdat yolu üzerindeki Aziziye'yi ele geçirir. İngiliz birlikleri ile Bağdat arasında sadece 80 km kalır. General Townshend Kutü'l-Amâre çatışması sonrasında geri çekilen Türk birliklerini takip ederek tamamen imha etmeyi planlasa da bunu gerçekleştiremez. Çünkü Nurettin Bey komutasındaki birlikler düzenli olarak dağılmadan geri çekilmelerinden dolayı, Townshend aradığı fırsatı bulamaz. Dicle Nehri'nin sularının çekilmiş olması nehir yolu ile yapılan ikmalin de gecikmesine neden olur. Yaşanan gelişmeler neticesinde Townshend Türk birliklerinin Aziziye ile Bağdat arasındaki Selman-ı Pak bölgesinde toplanarak düzen aldıklarını fark eder. Townshend eksik kuvvetler ile Selman-ı Pak'ta düzen alan Türklere karşı saldırı yapılmasını uygun bulmayarak durumunu Kutü'l-Amâre'de bulunan General Nixon'a bildirir. Townshend'e göre destek kuvvetler gelene kadar bölgede stratejik konuma sahip olduğunu değerlendirdikleri Kutü'l-Amâre'de beklenmeli ve gerekli hazırlık yapıldıktan sonra ileri harekâta geçilmelidir. Townshend Türklerin siper ve savunma savaşlarında eşsiz bir kabiliyete sahip oldukları kanaatindeydi. Ayrıca Townshend Kutü'l-Amâre'de Türklere cepheden saldırmış olsaydı büyük bir yenilgi almış olacağını düşünür (Gardner, 2014, 1965-170).

Birinci Kutü'l-Amâre Muharebeleri'nde İngilizler her yönden üstün durumdadır. Irak Genel Komutanı bir çembere alınmamak için çekilme yolunda karar alır. Nurettin Bey Kutü'l-Amâre'yi çok titiz bir şekilde boşaltır. İngilizler bu plandan ancak bir gün sonra haber alabilir. Birinci Kutü'l-Amâre Muharebesi İngilizlerin işgali ile son bulsa da Türk askeri yara almadan çekildiği için sonuç getirmeyecektir.

Ekim ayında Osmanlı Devleti Irak, Musul ve İran'daki birliklerini birleştirilerek iki tümen oluşturur. Oluşturulan bu yeni kuvvetler ile Nurettin Bey komutasındaki Irak kuvvetleri birleştirilerek 6. Ordu meydana getirilir. 6. Ordu komutanı olarak Alman Mareşal von der Goltz atanır. Müslüman askerlerden oluşan bu yeni ordunun komutanlığına Hıristiyan bir komutanın getirilmesinden Nurettin Bey rahatsız olur. Nurettin Bey'in rahatsızlığını açığa vurması üzerine Nurettin Bey'in yerine Enver Paşanın amcası olan Halil Bey görevlendirilir (Watson, 1993, 104).

C.SELMAN-I PAK MUHAREBELERİ

Irak Genel Komutam Nurettin Bey, Bağdat'ın doğusunda Selman-ı Pak deresinde bir mevzi tahkim ettirir. Mevziinin kuzey kanadı kayalık olsa da daha kuzeyden kuşatılabilirdi. Türklerin Bağdat yolundaki son savunma noktaları Selman-ı Pak'tır. Müslümanlar için önemli kişilerden birisi olan Selman-ı Farisi'nin türbesi burada bulunur ve bölgeye adını verir. Selman-ı Farisi Türbesinin bulunduğu bu bölgede yaşanacak çatışmalar Hintli Müslüman askerlerin savaşma isteklerini kırabilir ya da İngilizlere olan bağlılıklarını yitirmelerine neden olabilir. Townshend dini inançlar nedeniyle Hintli askerler arasında oluşabilecek düzensizlikleri engellemek amacıyla bölgenin adını Helenistik dönemdeki adı olan "Ctesiphon" ile değiştirir. Townshend Türkleri kovalamaktaki avantajını kaybetmesinden sonra yardım kuvvetlerini beklemek ve gerekli hazırlıkları yapmak üzere işgal ettiği en ileri nokta olan Aziziye'de altı hafta kadar bekler. Bağdat'a ilerleme konusu İngilizlere'de komisyonlar tarafından da görüşülür. Konunun incelendiği komisyonlardan birisi olan İngiliz İmparatorluk Savunma Komisyonu yaptığı çalışmalardan Irak'taki

mevcut kuvvetlerin Bağdat'ı almak için yeterli olduğu ancak Bağdat'ı elde tutmak için yeterli olmadığı sonucunu çıkarır. Eğer Bağdat İngiliz birlikler tarafından ele geçirilirse stratejik ve siyasi önemi nedeniyle Türkler Bağdat'ı geri almak için daha fazla kuvvetle saldıracaklardır. Bu durumda İngilizler desteğe ihtiyaç duyacaklardır. Destek kuvvetleri Bağdat'a ilerleme emri verildikten en fazla dört hafta sonra diğer kuvvetlerle birleşmiş olmalıdır. Ayrıca ilerleme süresince malzeme ve cephane ikmalini nehir taşımacılığı yoluyla yapılabilecektir. İngiliz birliklerinin ikmalini sağlayabilmek için sığ sularda yüzebilen botların yapımına başlanır (Townshend, 2010).

Bağdat ele geçirildikten sonra Türk Genel Kurmayı'nun bu bölgede elinde 60 000 asker olabileceği tahmin edilir. Savunma komitesi Türklerin bu miktardaki bir kuvvetle Bağdat'a saldırabileceklerini düşünürler. Türk saldırısı konusunda kuvvetlerin sayısal miktarı incelendiği kadar imkân ve kabiliyetleri de incelenir. Yapılan tüm değerlendirmeler neticesinde İngilizler Türklerin üç ay içerisinde saldırıya geçebileceklerini düşünmez. Bu durumda eğer İngilizler Bağdat'ı ele geçirirlerse işgal İngiltere için büyük bir moral kaynağı olacaktır. Değerlendirmelerde yaşanabilecek yanılgılar da göz önünde bulundurulur. Eğer İngilizler Bağdat'ı ele geçirme konusunda başarısız olurlarsa, geri çekilmek zorunda kalabileceklerdir. Bu nedenle harekât boyunca mühimmat ve erzaklar geri çekilme ihtimaline göre taşınmalıdır. İngiltere Hükümeti'nden harekât iznini alan Nixon ise Townshend'e 14 Kasım'da Bağdat harekâtına başlama emrini verir. Townshend'e harekât emri verilmesinin dışında en kısa zamanda kendisine iki tümen destek kuvvetinin gönderileceği de bildirilir.

18 Kasım ile 4 Aralık tarihleri arasında Irak Cephesi ile ilgili olarak; Irak'taki savaşın bir alan hâkimiyetine sahip olma mücadelesi olarak nitelenerek, son dönemlerde cephedenen iyi haberlerin geldiği belirtilir. Buradaki mücadele ile şimdilik İngiliz kuvvetlerinin Bağdat'a karşı devam eden tehdit yaklaşımı ortadan kaldırılmış kabul edilmektedir. Güneyde Kut'tan İngiliz ilerleyişi (Güneydoğu Bağdat'a kuş uçuşu 170 kilometre uzaklıkta) durma noktasına getirilmiş olduğundan Bağdat'ta durum tamamen güvenli kabul edilmektedir (Frankfurter Zeitung, 18 November 1916).

Bu sürede Irak'ın önünde ikinci bir İngiliz savaş uçağı düşürülmüş ve bozulmadan ele geçirilmiştir. Dicle Nehri'nde bir İngiliz savaş monitörünü mürettebatıyla birlikte batırılır. Gönüllü Arap birlikleri İngiliz kuvvetlerine beklenmedik şekilde ve başarılı saldırılarla onların telgraf hatlarını tahrip ederek ele geçirirler. Yakalanan uçak yüz beygir motor gücüne ve 90 kilometre hıza sahip bir Farmanapparat marka 911 modeldir. Irak cephesinde Türklerin ileri karakolları 16 Kasım'da sabahleyin Dicle'nin sağ tarafından bir motorbotun yardımıyla İngilizlerin sızma denemesini önleyerek onları geri çekilmeye zorlar. Bu çatışmada motorbotunun komutanı öldürülür. Bu dönemde Irak Cephesi'nde ileri karakolları ve kuzey Kurna ve Dicle bölgesinde İngiliz kuvvetleri arasındaki anlamsız çatışmalar dışında önemli bir şey yoktur. 21 Kasım tarihinde Türk birliklerinin vurduğu bir İngiliz uçağı ele geçirilir. Hafif yaralı binbaşı rütbeli pilot esir alınır (Von Gleich, 1921; Gardner, 2004, 307).

11 Kasım'da, Aziziye'den hareket eden İngiliz kuvvetleri 19 Kasım'da Selman-ı Pak'ın doğusuna ulaşır. 22 Kasım günü General Townshend bir tugayla 36. Tümen, 6 taburlu 45. Tümen cephesine taarruza başlar. Bir tugayda 45. Tümeni kuşatır. Bindirilmiş bir taburla takviyeli süvari tugayı da çekilme yoluna doğru ilerler. Cephedenen taarruz ve yandan kuşatmaya uğrayan 45. Tümen çekilmeye başlar. İngiliz birlikleri gün boyu devam eden kuvvetli bir çarpışma sonrasında pazartesi günü Bağdat'ın 18 Mil uzağındaki Selman-Pak'taki Türk mevzilerini alırlar. İngilizler burada 800 askeri esir alarak birçok silah ve savaş malzemesini ele geçirirler. İngilizler ise buradaki muharebede ölü ve yaralı 2 000 asker kaybeder. İşte bu bunalımda karşı taarruza geçen 51. Tümen İngiliz süvarisini geriye atar. Cavid Bey komutasındaki iki tabur da 45. Tümen'in çekilen bir kısım kuvvetini ileri sürerek cephedeki karşı ilerlemeyi durdurur. Irak Cephesi'nde İngilizler Kasım ayının 22. ve 23. günlerinde kuzeyde Kurna'da ve Dicle Nehri'nde, batıda Kutü'l-Amâre'de 10 adet savaş gemisinin toplarının korumasını yapan ileri mevzilerine yeni takviyeler yaparlar. Türklerin öncü birlikleri düşmana çok önemli ölüm kayıpları veririr. İngilizler bu kayıplar sonrasında ana birliklerine geri çekilirler. İngilizler hücumuna devam etmeye çalışsa da denemeleri başarısız olur. Türk birlikleri karşı saldırıya geçerek düşmandan 1 makineli tüfek, 2 cephane arabası ve birkaç esir alır, ayrıca orada 4 adet düşman uçağı da ele geçirilir (Von Gleich, 1923, 81-105).

Albay Nurettin Bey nehir güneyindeki 35. Tümen'den 5 tabur getirir. Irak komutanı 24 Kasım'da durumun gelişimini bekler. 23 Kasım'ı 24 Kasım'a bağlayan gece yarısı Türklerin karşı saldırıları İngilizlerce başarıyla püskürtülür. İngiliz Tümen Komutanı Townshend komutasındaki kuvvetler sularının hızla azalması nedeniyle nehre ulaşabilmek için ele geçirdikleri hat içinden üç veya dört mil geri çekilmek mecburiyetinde kalırlar. Bu sırada aşiret kuvvetlerinden Şammar aşireti iç kavga sonucu dağılır ve Zubeyd aşiretinden de birçoğu İngilizler tarafına geçer (Das indische Amt, 1915).

Bu geri çekilme sonrasında İngilizler cephede cephaneye nakil sıkıntısı çekmeye başlar. Bu kadar cephaneye hareket etmek Bağdat'ta uygun değildir. General Townshend bu fikrini 24 Kasım 1915'te İngiliz seferi kuvvetler komutanı Nixon'a "Takviye edilmiş Türk Kuvvetleri bizi hırpalamıştır. 4 tümenlik bir Türk kuvvetini tahkim edilmiş bir mevziden atmak tümeni bitkin duruma sokmuştur" şeklinde bildirir. Nixon bunun üzerine İngiliz birliklerinin geri çekilmesine razı olur. Kutü'l-Amâre'nin batısında elde edilen yerler nedeniyle İngilizler düzenli bir şekilde güneye doğru geri çekilmek zorunda kalır. Türk birlikleri düşmanı takip eder. Düşmanı takip eden ordu 30 Kasım günü Bağdat'ın 110 kilometre güneydoğusundaki Dellabiha'ya ulaşır. Arazi düz olduğu için iki kolordu yan yana yürür. Akşam toplu halde istirahat çekilirler. İleriye sürülen süvari birliği yanlışlıkla nehir yatağına girdiği için birden bire ordunun ilerisi açık ve savunmasız kalır (Barker, 2009, 2011-2015).

Türk askerleri Irak Cephesi'nde İngilizlerin yenilgisini tamamlayınca kadar düşmanını takip eder. 23 Kasım'dan 26 Kasım'a kadar mücadelelerde düşmanın kayıplarının 5 000 askerin üzerinde olduğunu tespit edilir. Bunun dışında, morali bozulan subay ve askerler bölgelerini kurtarabilmek amacıyla birliklerinin bir kısmını terk etmektedirler. Düşman sadece bir günde gemilerle yaklaşık 2 900 yaralı götürür. İngiliz merkez karargâhından politik ajan Sir Komel yaralıları arasında yer alır.

Townshend birliklerine 25 Kasım'da geri çekilme emrini vermek zorunda kalır. Hindistan karargâhı çarpışmalar sonrasında Türk birliklerinin yıpranmış olduklarını ve geri çekilen İngiliz birliklerini takip edebilecek durumda olmadıklarını düşünür. General Nixon ise geri çekilen İngiliz birliklerinin Aziziye'de mi yoksa Kutü'l-Amâre'de mi konuşlanması gerektiği konusunda kararsızlık içerisindeydi. Nixon Türk kuvvetlerinin 27 000 kişiden oluştuğu tahmin ederken General Townshend kuvvetlerinin en fazla 12 000 kişiden olabileceğini tahmin eder. Türk birlikleri sayıca İngilizlerden üstün olmalarına rağmen İngilizler Türklerin ikmal konusunda sıkıntılar yaşayacaklarını düşünerek 1916 yılı Ocak ayına kadar ciddi bir saldırıda bulunabileceklerini öngörmezler. Aynı tarihlerde İngiliz yardım kuvvetlerinin General Townshend birlikleri ile birleşmesi planlanır (India Office Library and Records, 1916). Selman-ı Pak'taki çarpışmalar o kadar zorlu geçer ki bir an için birliklerin durumu değerlendirilerek savaşın gidişatının tayin edilebilmesi olanaksız hale gelir. Üç gün süren çatışmalarda Türk kuvvetleri iyi savunma yaparlar (Erickson, 2007, 79-80).

İngiliz komutanı General Townshend birlikleriyle Kutü'l-Amâre'ye kadar geri çekilerek burada destek kuvvetlerini beklemeye karar verir. Kutü'l-Amâre üç tarafının Dicle Nehri ile çevrili olması nedeniyle savunma için avantajlı bir konuma sahiptir. Townshend ileri noktalarda düzenli savunma hatlarının olmaması nedeniyle Türklerin takibe uzun süre devam etmeyeceklerini düşünür. Ayrıca Türk birlikleri İngilizleri takibe devam etseler bile Kutü'l-Amâre'nin avantajlı konumu sayesinde burada tamamen imha edilebileceği düşünülür. Townshend yapmış olduğu değerlendirmeleri ordu karargâhına bildirir. Ordu Karargâhı'ndan kendisine verilen cevapta Townshend'in karar almakta serbest olduğu ve destek kuvvetlerinin ilk kısmının 15 Aralık'ta Townshend kuvvetleri ile birleşmiş olacağı ifade edilir. Düşman geri çekilmesini bir duraklama meydana getirmeyerek Aziziye'de ağır müstahkem oluşturabilmek amacıyla artçı birliklerin gözetimi altında gerçekleştirir. Townshend Kut Deresi'ne girebilmek için vakit kazanmak ister. Bu maksatla Dellabiha'da bir mevzi tutar (Kröger, 2001, 106-139; Baerber, 2017).

27 Kasım 1915'te Türk Ordusu taarruza başlar. 18. Kolordu birlikleri düz ve engelsiz arazide İngilizlerin şiddetli makineli tüfek topçu atışları altında zayıya bakmaksızın düşman hattında 300- 400 metre kadar yaklaşır. Ancak gerek 27, gerekse 28 Kasım'da yapılan hücumlarda çok fazla zayıyat verildiği için düzenli bir usulle yaklaşmaya karar verilir. Siperler kazılarak geceli gündüzlü yapılan çalışmalar sonucu Hidiyriye Kalesi önlerindeki tel örgülerde dahi 30- 40 metre bir gedik açılabilir.

İngiliz birliklerini takip eden Türk birlikleri 30 Kasım'da Aziziye'ye varır. 15 km güneydeki bu bölgeyi gözetleyicileri korumak için 30 Kasım'ı 1 Aralık'a bağlayan gece Türk birlikleri tarafından gerçekleştirilen hücum, İngilizleri Kutü'l-Amâre'ye doğru Bağdat'tan 170 km daha güneye geri çekilmeye zorlar. Bu savaşta Kolordu Komutan Vekili Mehmet Ali Bey, kolordu topçu komutanı ve 45. Tümen kurmay başkanı şehit olur. Bu muharebe sonucunda Türklerin zayıyatı 119 subay, 5901 erdir. İngilizlerin kaybı 292 subay, 4401 erdir. Bu kayıplara iki taraf içinde yaralıları da dâhildir. Çekilme sonrasında Aziziye Kenti ve çevresinde birçok kumanya, cephaneye ve değişik savaş teçhizatı bulunur. Ele geçirilen savaş malzemeleri yaklaşık 100 deve yükü kadardır. İngilizler geriye götüremediği savaş malzemelerini geride bırakarak geri çekilmiştir. Bu kadar fazla teçhizatın ele geçirilmesi düşmanın ne denli yenildiğinin en açık göstergesidir. Bunların dışında ayrıca Türk kuvvetleri bir savaş motor botu ve gezi kumanyası ve cephaneye dolu demir bir gemi, nehir gemisi ele geçirir. Türk kuvveti İngilizlerin Dicle içine acele geri çekilme nedeniyle birkaç kutu mühimmat atılmış olduğunu keşfeder. Ayrıca düşmanın geri kaçıışı esnasında birçok cephaneye sandığını Dicle Nehri'ne attıklarını belirler (Frankfurter Zeitung, 1.05.2016).

İngilizler yenilgilerini gizleyebilmek amacıyla çevredeki halka Türklerle bir ateşkes antlaşması yapmış olduklarını bildirdiler. Ama Türk birliklerinin çok hızlı takibi sayesinde bunun bir açık kaçış olduğu ortaya çıkar. Türklerin düşmandan elde ettiği 4 uçaktan 3'ü tekrar uçar hale getirilerek düşman üzerinde uçuşunu sağlar.

İngilizler Türk birliklerin takibinden kaçmak için hücumbotlarının kendilerini korumasını ister. Düşmanın bu tür duraklamaları Türklerin yoğun hücumları sayesinde mümkün olmaz. Hatta 1 Aralık'ta, sabahleyin böyle bir deneme İngilizleri büyük bir kayba yol açtırır ve Türklere ganimet olarak yüzlerce esir, içinde yiyecek yüklü 2 adet transfer gemisi, bir diğer yük aracı, 2 hücumbot, 2 cephane arabası ve bir büyük çapta savaş malzemesi getirir. Esirlerin çoğunluğunu İngilizler oluşturmakta ve bunlar arasında bir binbaşı, bir yüzbaşı ve bir hava üsteğmeni vardır. Yakalanan her iki savaş gemisi de çok güçlüdür. Hücumbot "KAMED" 10 adet top, hücumbot "Firiklesse" 10,5 ve 7,5 kalibrelik 4 top ve 3 makineli tüfek taşır. Ele geçirilen topların büyük kısmı iyi durumdadır. Hücumbotlardan "Firiklesse" düşmana karşı kullanılır. Türk ordusunun Kutü'l-Amâre'nin kuzeyinden gönderilen savaş kuvvetleri geri çekilen düşman konvoylarının bir tarafından saldırmakta ve birçok kayıp veririr (Stark, 2016; http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm).

İngilizler daha önceki müstahkem pozisyonlarında birikir. Türk askeri 3 Aralık tarihinde, Kutü'l-Amâre'ye iki saatlik mesafeye yaklaşır. Kuzey ve batı tarafından zorlanan düşman askerleri Kutü'l-Amâre üzerinde karşılıklı duran kıyıları geri itilirler. Kutü'l-Amâre ve Bağdat Kale arasında hiç zarar görmemiş ve mühimmat yüklü bir İngiliz gemisi ile bazı esirler ele geçirilir. Nehirde düşmana ait birçok ceset bulunur.

SONUÇ

Türk öcülerinin İngilizlerin geri çekilen ana birliklerine ulaşmasını engellemek için İngiliz artçıları Aziziye'deki Türk birliklerine saldırır. İngilizlerin ana birlikleri 3 Aralıkta Kutü'l-Amâre'ye varır. Geri çekilme esnasında 6. Ordu'nun öncü birlikleri 145 km boyunca İngilizlerin arkasından hiç ayrılmaz. Kutü'l-Amâre kuşatması sırasında İngilizlerin Selman-ı Pak çatışmalarında verdikleri kayıplar genel kuvvetlerinin üçte birini oluşturur. General Townshend muharip kuvvetlerinin yarısını burada kaybeder. Bu durumda açık arazide Türklere üstünlük sağlayamaz. Artık konum olarak savunmaya elverişli olan Kutü'l-Amâre'de yardım kuvvetlerinin gelmesini bekleyeceklerdir. Türk birlikleri Kutü'l-Amâre'ye vardıklarında Nurettin Bey General Townshend'e bir mesaj göndererek birlikleri ile beraber teslim olmasını, eğer teslim olmazlar ise Türk birliklerinin şehre gireceklerini bildirir. Ayrıca Nurettin Bey İngilizlerden teslim olmazlar ise saldırılardan zarar görmemeleri için şehir sakinlerini Kutü'l-Amâre'den çıkartmalarını da ister. Townshend Nurettin Bey'in mesajına verdiği cevapta İngiliz birliklerinin teslim olmayacaklarını ve şehir sakinlerinin de kaderlerini İngilizler ile birleştirerek şehri terk etmemeyi tercih ettiklerini bildirir (http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm).

İngiltere başta Hindistan olmak üzere sömürgelerinden aldığı destek ile kısa zaman içerisinde zayıf Türk birliklerini yenerek Bağdat'ı ele geçireceğini planlamıştır. Harekâtın başlarında İngiltere'nin almış olduğu zaferlerle sağlanan hızlı ilerleme İngiltere'nin bu görüşünü destekler görünmüştür. Türk birlikleri başlangıçta İngiliz birlikleri karşısında tutunamazken Bağdat'tan önceki son savunma noktaları olan Selman-ı Pak'ta İngilizleri yenerek onları geri çekilmeye mecbur bırakmıştır. Savaş kuvvetlerinin yarısını kaybeden İngilizler kendilerini takip eden Türk birlikleri ile açık arazide karşılaşmayı göze alamayarak Kutü'l-Amâre'de savunma durumuna geçmiştir. Şehri kuşatan Türk birlikleri yaklaşık beş ay süren savaş boyunca ne kuşatılmış birliklerin dışarı çıkmalarına ne de kuşatılan birliklere yardım ulaştırılmasına izin vermemiştir. Uzun süren kuşatma neticesinde General Townshend komutasındaki İngiliz birlikleri Halil Paşa komutasındaki Türk birliklerine teslim olmuştur.

Görüldüğü gibi İngiliz kuvvetlerinin Kutü'l-Amâre'de kuşatılması Selman-ı Pak Muharebeleri'nde Türk kuvvetlerinin başarısı sonrasında olmuş ve savaşın seyri değişmiştir. Dünya savaş tarihi içinde çok önemli bir yere sahip olan Kutü'l-Amâre zaferinde Selman-ı Pak Muharebeleri çok önemli olmuştur.

KAYNAKÇA

- Barber, Major Charles H. (1917). *Besieged in Kut – and After*. Blackwood. Edinburgh and London. W. Blackwood and Sons.
- Barker, A. J. (2009). *The First Iraq War 1914–1918: Britain's Mesopotamian Campaign*, Enigma Books. ISBN 0-9824911-7-4.
- Benson, Edward Frederic (1921). *Deutschland über Allah*. Hodder And Straughton. Toronto.
- Christopher Clark (2013). *Die Schlafwandler*. Wie Europa in den Ersten Weltkrieg zog. Deutsche Verlags-Anstalt.
- Das Indische Amt Teilt Mit (1915). 24. November. Meldung des Reuterschen Bureaus. London.
- Demirhan, Perteve (1960). *Generalfeldmarschall Colmar Freiherr von der Goltz, Das Lebensbild eines grossen Soldaten*. Göttingen.
- Diwald, Hellmut (1979). *Geschichte der Deutschen*. Ullstein. Frankfurt/ M.
- Earle, Edward Mead (1972). *Bağdat Demiryolu Savaşı*. Çev: Kasım Yargıcı. İstanbul.
- Erickson, J. Edward (2007). *Ottoman Army Effectiveness in World War I: a comparative study* Routledge Press, ISBN 978-0-203-96456-9.
- Frankfurter Zeitung (1916). 05. Mai.
- Frankfurter Zeitung (1916). 18 November.

- Frech, Fritz Daniel (1916). *Der Kriegsschauplatz in Armenien und Mesopotamien*. Die Kriegsschauplaetze. Verlag von B.G.Treibner in Leipzig.
- Furtig, Henner (2003). *Kleine Geschichte des Irak, Von der Gründung 1921 bis zur Gegenwart*. München: Beck.
- Gaevernitz, Gerhardt von Schulze (1906). *Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts*. Verlag von Dumcker und Hubmbloit. Leipzig.
- Gardner, Nikolas (2004). Sepoys and the Siege of Kut-al-Amara, December 1915 –April 1961. *War in History*. **11** (3): 307–326. doi:10.1191/0968344504wh302oa. S2CID 159478598.
- Gardner, Nikolas (2014). *The Siege of Kut-al-Amara: At War in Mesopotamia, 1915–1916*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hackert, Wolfgang (1992). Geschichtsfälschungen zum Kriegsausbruch 1914. in: *Deutschland in Geschichte Gegenwart*, Nr. 4, 1992.
- Hoepli, Henry U. (1931). *England im Nahen Osten*. Das Königreich Irak und die Mossulfrage, Erlangen.
- Hollweg, Von Bethmann (1921). *Betrachtungen zum Weltkriege*. Erste Teile, Verlag von Reimer Hobbing, Berlin.
- Hrouda, Barthel , Pfeilschifter, Rene (2005). *Mesopotamien, Die antiken Kulturen zwischen Euphrat und Tigris*. München, HSLAS E YO116 BÜ 366.
- India Office Library And Records (1916). Londra: UP&S/181)8200-220.
- Jaekch, Ernst (1915). *Deutsch- Türkische Vereinigung, Duetsch- Türkische Waffenbrüderschaft*. Deutsche Verlag, Stuttgart.
- Janz, Oliver (2013). *Der Grosse Krieg*. Campuz Verlag, Frankfurt.
- Jeismann, Michael (2003). *Art, Propaganda., Enzyklopädie Erster Weltkrieg*. hrsg. Von Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich und Irina Renz. Paderborn.
- Kossler, Armin (1989). Die Besuche Kaiser Wilhelms II. in Konstantinopel (1889,1898,1917). *Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland İstanbul. Das Kaiserliche Palais in Istanbul und die deutsch-türkischen Beziehungen*, İstanbul.
- Koszyk, Kurt (1968). *Deutsche Pressepolitik im Ersten Weltkrieg*. Düsseldorf.
- Krause, Gerhard (1973). *Die Schuld am deutschen Schicksal*. K. W. Schütz, Pr. Oldendorf.
- Kroger ,Martin (2001). *Max von Oppenheim-mit Eifer ein Fremder im Auswärtigen Dienst*. in Gabriele Teichmann and Gisela Völger. Eds. *Faszination Orient*. Max von Oppenheim. Forscher, Sammler, Diplomat, Köln.
- Lindner-Wirschung, Almut (2006). *Deutsche und französische Kriegsberichterstatter, In Augenzeugen, Kriegsbe- richterstatter vom 18. zum 21. Jahrhundert*. Hrsg. von Ute Daniel. Göttingen.
- Ludendorff, Erich (1919). *Meine Kriegserinnerungen 1914-1918*. E.S.Mittler. Berlin.
- Ludendorff, Erich (1938). *Lebenserinnerungen an die Zeit des 9.11.1923, mit Dokumenten in 6 Anlagen*. Auf dem Weg zur Feldherrnhalle. Ludendorffs Verlag GmbH. München.
- Mühlmann, Cari (1940). *Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkriege*. Koehler Verlag. Leipzig.
- Münkler, Herfried (2013). *Der große Krieg. Die Welt 1914-1918*. Rowohlt.
- Parliamentary Debates (1930). House of Commons, 17th July 1913, Vol. 55, Cols. 1474- 1475. Speech by W. Churchill, nach L. Denny: *Ölquellen / Kriegsquellen*, Aus dem englischen *We fight for Oil* von F. v. Richetti übersetzt, Zürich/Leipzig.
- Reichsfinanzminister M.Erzberger (1920). Deutsche Verlag. Stuttgart.
- Schöllgen, Gregor (2000). *Das Zeitalter des Imperialismus*. Oldenburg Wissenschaftsverlag. München.
- Schöllgen, Gregor, Kiessling Friedrich (2002). *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und die orientalische Frage*. München.
- Schramm, Martin (2007). *Das Deutschlandbild in der britischen Presse 1912-1919*. Berlin.
- Schwantz, Wolfgang. G.(2004). *Germany and the Middle East 1871-1945*. Princeton.
- Stark, von Florian (2016). Die Erste totale Niederlage des Westens im Irak. <https://www.welt.de/geschichte/article154831135/Die-erste-totale-Niederlage-des-Westens-im-Irak.html>, 01.06.2020.
- Thimme, Hans (1932). *Weltkrieg ohne Waffen, Die Propaganda der Westmächte gegen Deutschland, ihre Wirkung und ihre Abwehr*. Stuttgart u. Berlin.
- Topf, Erich (1929). *Die Staatenbildungen in den arabischen Teilen der Türkei seit dem Weltkriege nach Entstehung, Bedeutung und Lebensfähigkeit*. Hamburg.
- Townshend, Charles W.F. (2010). *When God Made Hell. The British Invasion of Mesopotamia and the Creation of Iraq, 1914-1921*. Faber & Faber.
- Veltzke, Veit (2014). *Unter Wüstensöhnen. Die deutsche Expedition klein im Ersten Weöltkrieg*. Nicolai-Verlag.
- Von Gleich, Gerold (1919). *Die alte Armee und ihre Verirrungen; Eine kritische Studie* (Koehler: Leipzig
- Von Gleich, Gerold (1921). *Vom Balkan nach Bagdad: militärisch-politische Erinnerungen an dem Orient*. Scherl Verlag.
- Von Gleich, Gerold (1923). "Betrachtungen über die Kriegführung in Mesopotamien", *Jahrbuch des Bundes der Asienkämpfer*, s.81-105.
- Von Liebig, Hans Freiherr (1919). *Die Politik von Bethmann Hollwegs*. Eine Studie. Bethmann Verlag. München.
- Von Ungern, Jürgen, Sternberg, Wolfgang (1996). *Der Aufruf An die Kulturwelt, Das Manifest der 93 und die Anfänge der Kriegspropaganda im Ersten Weltkrieg*. Franz Steiner Verlag. Wiesbaden.
- Wallach, Jehuda L.(1976). *Anatomie einer Militärhilfe, Der preussisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*. Düsseldorf.
- Çev. Em. Tuğ. General Fahri Çeliker. *Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye' de Prusya-Alman Heyetleri 1835-1919*, Gnkur., Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bşk. Yayınları, Ankara 1985.
- Watson, Bruce (1993). *Sieges: A Comparative Study*. Greenwood Publishing Group. ISBN 0-275-94034-9.
- Wolter, Heinz H. (1986). *Otto von Bismarck, Dokumente seines Lebens*, Leipzig.
- <http://www.spiegel.de/politik/ausland/in-irak-und-syrien-errichtet-isis-einen-terror-staat-im-nahen-osten- a-974514.html>, 05.09.2017.
- [http:// www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm](http://www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm) 10,09.2017.
- <http://www.firstworldwar.com/battles/siegeofkut.htm> 15,09.2017.

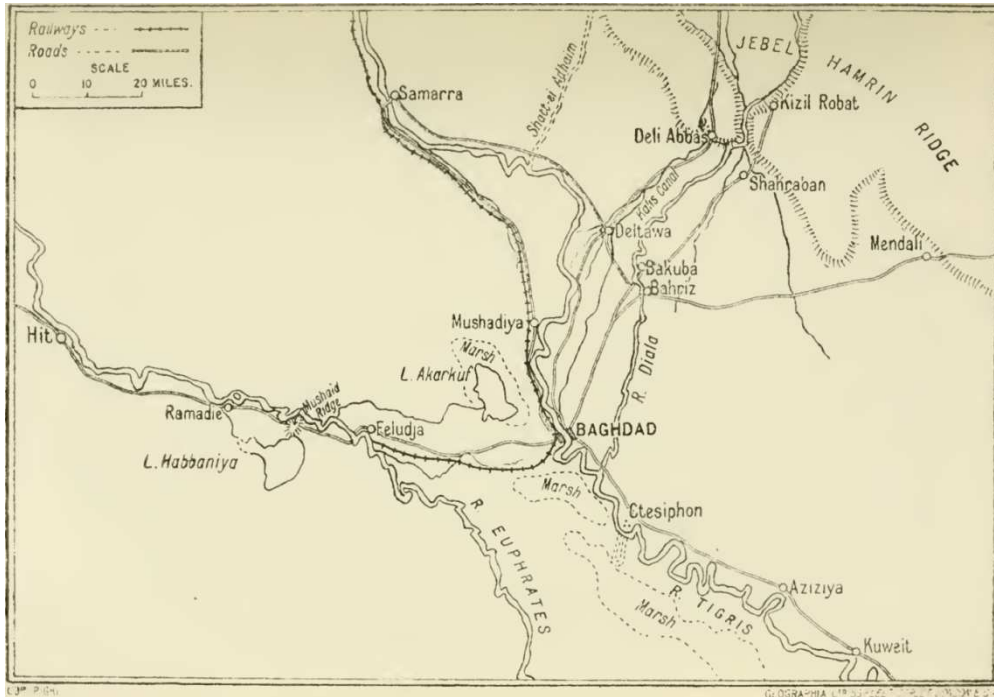

EKLER

Selman-ı Pak Harita 1(www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm)

Selman-ı Pak Harita 2(www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm)

Selman-ı Pak Muharebesi'nden Bir Resim(www.stahlgewitter.com/16_04_30.htm)

